

Espais de creació, producció i exhibició artístiques

Malgrat que ens hem acostumat a pensar en l'evolució de les pràctiques artístiques contemporànies com un fenomen principalment urbà i cosmopolita, el cert és que des dels orígens de la modernitat la relació dels artistes amb el paisatge i amb el sempre canviant entorn rural ha sigut un motiu continuat de debat i d'inspiració. Això ha estat així també a Catalunya i molt especialment a les comarques gironines, que des de fa dècades han acollit i continuen acollint nombrosos artistes, de manera permanent o temporal, que hi han trobat un lloc per viure, treballar i fer comunitat.

Text > **FARNERS CABRA**, del Bòlit, Centre d'Art Contemporani
M. LLUÏSA FAXEDAS, de la Universitat de Girona

Aquesta tradició artística és un dels elements que ens pot ajudar a entendre el fet que, segons mostra el web Espais de Creació i Producció de Catalunya (<https://espaisdecreacio.cat>), les comarques gironines siguin, deixant de banda la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana, el territori català que concentra més espais creatius estables en les diferents disciplines de les arts contemporànies. Un bon nombre d'aquests espais es localitzen en municipis rurals de les comarques de l'Alt Empordà, el Baix Empordà i la Garrotxa, fora dels nuclis urbans principals de Girona, a Olot, Figueres o Banyoles. Si a aquests projectes fixos hi afegim els festivals, biennals o programes d'activitats artístiques, ens adonarem de la riquesa i diversitat de les propostes contemporànies que tenen lloc en el medi rural de les nostres comarques.

Trets diferencials

Clara Garí és la fundadora i responsable de la Nau Còclea, l'espai de creació artística contemporània estable en funcionament més antic de les comarques gironines i un dels més veterans de Catalunya: han complert 22 anys ubicats a Camallera. Des del seu punt

>> Inauguració del mural de Josep Nogué Mas en què reproduceix una fotografia de les minyones de l'Hostal Fugarolas. D'esquerra a dreta: Josep Nogué Mas, Cristina Tejedor, Josep Companyó (ajupit), Toni Clos Busquets, Valentina González Manzanos, Joan Busquets Cantal, Neli Portabella, Xavi Frigola Casacuberta, Fina Milà Mallofré, Gemma Esclusa Francàs, Isabel Font Mercader, Mercè Minguillón Martín, Montse Minguillón Martín, Rosa Maria Xaubet Ferrer, Manel Jarque Valls i Ramon Masó.

(Autoria: JOSEP NOGUÉ MAS)

>> Espai Tònic. (Autoria: ORIOL TERRATS)

>> *Cinquena trobada de La Muga Caula, el 2009.* (Autoria: PIETRO PELLINI)

de vista, aquesta diversitat d'espais culturals té el seu origen en l'existència d'un turisme interior format per persones cultes que tenien a l'Empordà una segona residència, interessades a trobar-hi una programació cultural de nivell, encara que fos estacional. Les primeres galeries d'art que obrien només a l'estiu van posar la llavor d'un procés de veritable mediació amb el territori. Amb el temps s'hi han sumat residents permanents, originaris de les comarques gironines o que s'hi han establert per diverses raons, disposats a promoure i a participar en una programació cultural interessant, perfectament comparable des del punt de vista qualitatiu a la que es pugui trobar en qualsevol centre urbà.

La majoria dels impulsors d'aquests projectes creatius que han anat emer-

gint en el món rural comparteixen el fet que viuen i treballen en el mateix lloc on realitzen el seu projecte, i que per tant hi mantenen una forta implicació personal. Això fa que molts d'ells considerin que el projecte no es podria portar a terme en un entorn que no fos el rural, i en gairebé tots els casos, en cap altre lloc que no sigui allà on es fa actualment. Això ho té molt clar, per exemple, Joan Casellas, impulsor de la trobada internacional de poesia d'acció i *performance* La Muga Caula, que el 2019 celebrarà la seva quinzena edició. El festival té lloc al poble empordanès de les Escaules, amb un centenar d'habitants censats. Casellas s'hi va instal·lar per motius familiars, però el descobriment d'una fotografia de Marcel Duchamp davant del salt de la Caula presa el 1965 i les recerques

que va iniciar al respecte el van portar a promoure un festival que va començar com un homenatge a Duchamp, però que amb el temps s'ha desplegat amb una entitat i personalitat completament pròpies i que òbviament no es podria exportar enlloc més.

Cal també assenyalar, en tot cas, que en el context gironí i des del punt de vista cultural les fronteres entre el món rural i el món urbà es dilueixen: ni les ciutats són tan grans, ni els pobles són tan lluny. Les bones comunicacions del territori per carretera, tren o avió, la proximitat a un gran centre artístic com Barcelona, l'accessibilitat digital i el fenomen turístic contribueixen a fer que la caracterització de gran part del territori com a rural no pugui amagar el fet que vivim en un context hiperconnectat físicament i virtualment, on el món rural no és aliè a molts dels fenòmens que també tenen lloc en entorns urbans.

Val a dir igualment que la realització de pràctiques artístiques contemporànies en el món rural no és un fenomen exclusiu de les comarques gironines o catalanes; si mirem el context europeu veurem que tant a França com al Regne Unit, per posar dos exemples, són molts els projectes artístics que troben la seva raó de ser en el fet d'existir en un context rural. En el cas francès podríem citar festivals com el Bouillon Cube, les propostes musicals del qual es desenvolupen anualment al petit municipi de Causse-de-la-Selle, entre la primavera i la tardor. Al Regne Unit destaquen propostes de reflexió sobre les relacions entre el món rural i la cultura contemporània, com ara l'exposició «The Land we Live in - The Land we Left Behind» que la galeria Hauser & Wirth va organitzar a principis del 2018 a la seva seu de Somerset, situada en una antiga granja reformada. És habitual que moltes d'aquestes propostes tractin problemes específicament vinculats a l'evolució del món rural, com el canvi climàtic, la producció alimentària o les relacions intergeneracionals.

L'art del territori des del territori

En tots els projectes amb què hem contactat es té clar que la interacció amb el territori concret on es porten a terme és un dels elements clau de la seva raó de ser. Els artistes convidats a La Muga Caula, per exemple, han de fer dues accions durant el festival, una de les quals

>> Step forward second chance, happening, de Ramon Guimaraes, dins el cycle Itineraris de Transformació - Camins de Pertinença, I, de l'ARBAR, el 2015. (Font: ARBAR)

>> Intervenció de Marga Socias a l'Ü del Bac, el 2 d'agost del 2108. (Autoria: BELÉN MARTÍNEZ)

ha d'estar estretament relacionada amb l'entorn on se celebra. El municipi garrotxí de la Vall de Bianya acull des de fa quatre anys la Bianyal, un projecte impulsat per l'Associació Binari i coordinat per David Santaaulària que reivindica la vinculació amb l'entorn com un element diferencial respecte a altres activitats que es podrien fer a qualsevol lloc. La seva proposta és la d'un recorregut guiat per una sèrie d'obres que els artistes convidats instal·len durant un cap de setmana en diferents racons del municipi. Les peces sovint són expressament concebudes i realitzades per a la Bianyal, i no es veuran enlloc més. La relació amb l'Ajuntament, que dona suport al projecte, és molt bona, i també amb la gent del poble, que ja ha incorporat l'esdeveniment al calendari cultural de la població i se l'ha fet seu amb orgull. Al mateix municipi, que té un terme municipal molt gran, ha començat aquest estiu el projecte Ü del Bac, promogut per Maia Kanaan i Pau Marcos, que planteja la celebració al llarg de l'any d'una sèrie de jornades en què es combinen concerts, espectacles d'arts escèniques i propostes de caire més performatiu; donar a conèixer el patrimoni natural i cultural de la vall del Bac tot integrant al projecte, en la mesura del possible, els veïns que hi viuen és un dels seus objectius principals.

Des d'un punt de vista econòmic cal esmentar que en tots aquests projectes es fa ús, en la mesura del possible, dels recursos que proporcionen els municipis on es desenvolupen, i alhora s'intenta contractar-hi el màxim de serveis: allotjaments, proveïdors de begudes o aliments, transports... En molt poques ocasions, però, s'han generat llocs de treball permanents o temporals: els projectes de creació contemporània, tant en el món rural com en l'urbà, tendeixen a ser de petites dimensions, amb una estructura de personal i recursos mínima i força precària. Els seus mateixos promotors solen ser els qui porten a terme la majoria de tasques relacionades amb l'activitat.

En diversos casos, tanmateix, sí que s'han rehabilitat espais o infraestructures ja existents o bé se'ls han donat nous usos. És el cas de l'Espai Tònic, situat a Vulpellac, al límit amb la Bisbal: els seus promotors, Guillermo Basagoiti, Olga Solà i Oriol Terrats, han restaurat una antiga bòbila que des del 2014 han convertit en el seu espai de treball, a més de ser un lloc per fer-hi diferents activitats culturals al llarg de l'any, com ara exposicions, concerts, conferències, etc. Així mateix, l'Associació per la Recerca Biocultural i Artística de Rodes (ARBAR), fundada el 2012 i gestionada per Marta Pol i Rigau, utilitza

un restaurant familiar situat a la Vall de Santa Creu com a espai expositiu i com a centre físic d'un projecte artístic que s'expandeix cap a la vinya i més enllà, cap al terme municipal i cap a Sant Pere de Rodes, en una proposta en què la interacció entre creació artística i entorn natural és fonamental. A Sant Hilari Sacalm, el col·lectiu amateur d'artistes Excèntrica Aula Taller d'Art s'ha instal·lat a l'antic Hostal Fugarolas per establir-hi tallers (actualment dividit de les seves habitacions i *suites* acullen artistes o petits col·lectius) i per fer-hi exposicions i dinamitzar activitats culturals que irradien en tot el municipi. Altres exemples d'espais rehabilitats els ofereixen el projecte Forest Cube, que ha convertit una antiga fàbrica a Viladasens en un espai multidisciplinari de creació musical i escènica, o el convent de Pontós, que ha esdevingut un centre cultural, especialment en l'àmbit musical. També va ser el cas, inicialment, de la Nau Còclea, que deu el seu nom al fet d'haver-se instal·lat originalment en una nau per a vaques en desús, però que actualment ocupa un espai que va ser construït com a habitatge i centre artístic alhora.

Els casos en què s'ha construït expressament un espai amb la idea d'utilitzar-lo com a lloc de creació artística són més aviat excepcionals. A més

de l'espai actual de la Nau Còclea, un exemple seria la Fundació l'Olivar, impulsada per l'artista Enric Pladevall a Ventalló. L'obertura el 1997 del centre de creació contemporània L'Animal a l'Esquena, impulsat per Maria Muñoz i Pep Ramis, membres de la companyia de dansa Mal Pelo, va comportar la rehabilitació del Mas Espolla, a Celrà, però també la construcció d'un espai específic com a nau d'assaig.

Com apuntàvem abans, la majoria d'impulsors d'aquests projectes van escollir el lloc on establir-se degut als seus llaços familiars previs i a la voluntat clara de sortir de l'entorn urbà com un context sobresaturat o massa estressant per treballar-hi i per viure-hi. Els preus més econòmics de la vida en l'entorn rural (sobretot pel que fa als lloguers) han estat un al·licient. Aquest és el cas de Cultural Rizoma, la cooperativa cultural creada per Rita Andreu i Olga Taravilla i recentment establerta a Celrà, per la qual també va ser fonamental el programa impulsat per l'Ajuntament «Cop de coop», que pretenia incentivar la instal·lació de projectes d'economia social en locals abandonats del centre urbà. De moment, tanmateix, elles són les úniques que ho han formalitzat.

La majoria d'aquests projectes són el resultat d'un esforç col·lectiu i estan gestionats per associacions o entitats, però en alguns casos concrets han nascut d'una empenta més individual. Com hem comentat, les comarques gironines són lloc de residència i treball de nombrosos artistes, alguns dels quals han volgut impulsar projectes que van més enllà del propi taller. És el cas de la Fundació Rodríguez-Amat, promoguda per l'artista Jordi Rodríguez-Amat, que entre el 1995 i el 2008 va gestionar un programa pioner de residència d'artistes a casa seva, a les Olives (Garrigoles). Els espais que ell mateix va rehabilitar acullen actualment una exposició permanent de la seva obra i dels artistes que hi van residir. Així mateix, l'esmentada Fundació l'Olivar combina l'exhibició d'art i la realització d'activitats culturals amb l'oferta gastronòmica i turística.

Cultura als afores

Malgrat que és evident que d'una manera o altra tots aquests projectes contribueixen a dinamitzar socialment i econòmicament l'entorn on es porten a

S'assumeix el fet que a vegades el públic local pot fer evident un desconeixement o una reticència cap als projectes contemporanis

terme, cal destacar que el seu objectiu primordial és fonamentalment cultural: tal com explica Marta Pol, el que veritablement es pretén dinamitzar és l'activitat artística en si mateixa, entenent-la en estreta vinculació amb el seu entorn natural però sense fer-ne una eina al servei d'altres interessos. El lema «Cultura als afores» de l'associació Ū del Bac suggereix precisament aquesta prioritat del fet cultural, tot i que sempre situat en un territori concret. Òbviament, l'opció per l'entorn rural com a context geogràfic per a les activitats culturals comporta una sèrie d'avantatges i d'inconvenients. D'una banda, la tria del lloc i l'arrelament a l'entorn doten cada projecte d'una identitat pròpia i d'una especificitat que potser no tindrien en un context urbà, on tenen lloc moltes més propostes similars, i on hi ha més competència pel que fa a l'atracció de públic. Per exemple, el fet que la Biennial de Jafre impulsada per Mario Flecha, que se celebra en aquest poble durant un cap de setmana des del 2003, hagi estat descrita com la biennial més curta i petita del món, sens dubte la singularitza, amb tota modèstia, en un entorn global on el fenomen de les biennals ha esclatat durant els darrers anys, amb un gran nombre de propostes que s'esdevenen arreu del món. La celebració d'aquests esdeveniments lluny de Barcelona, el centre artístic rellevant més proper, els dota, a més, d'una certa aura que pot despertar la curiositat dels públics (i dels artistes) més inquiets, que també poden sentir-se interessats per les característiques paisatgístiques de l'entorn en qüestió.

Precisament, el manteniment d'un cert equilibri entre el públic propi del lloc on se celebra l'esdeveniment i la capacitat d'atreure el públic forà és un dels punts més delicats que cada projecte ha de gestionar. D'una banda, tots aquests projectes consideren indispensable la vinculació amb els habitants del municipi on es desenvolupen, com una manera d'integrar-se en l'entorn i d'assegurar-se un suport social i, si s'escau, polític, necessari per consolidar el projecte. En alguns casos, a més, la participació voluntària dels veïns és un element imprescindible per tirar endavant determinats aspectes de l'esdeveniment, com ara l'allotjament. A més, el fet que els veïns prenguin part d'alguna manera en el projecte, sigui aportant els seus coneixements, cedint espais o bé integrant-se en alguna de les accions proposades, es considera un element de valor afegit per al projecte, que dona sentit a l'aposta de portar-lo a terme en un entorn rural. D'altra banda, també s'assumeix el fet que a vegades el públic local pot fer evident un desconeixement o una reticència cap als projectes contemporanis, sigui per la seva pròpia naturalesa, sigui perquè es consideren aliens a les dinàmiques locals. En qualsevol cas, cal tenir present que molts dels habitants actuals dels municipis rurals de les comarques gironines són persones que hi han arribat nouvingudes procedents d'altres entorns, i, per tant, en general hi ha una bona disposició a l'hora d'acceptar propostes culturalment innovadores.

Pel que fa al públic de fora, un dels principals problemes d'aquests projectes a l'hora de donar-se a conèixer és precisament la poca atenció que els dispensen els mitjans de comunicació convencionals, pel fet de trobar-se lluny dels centres culturals més habituals. D'altra banda, també és cert que el risc principal que afronten algunes de les propostes consultades és el de morir d'èxit; és a dir, que en un moment donat un excés de visitants trenqui l'equilibri entre el projecte i el seu entorn, o que el faci directament impossible, degut a la capacitat limitada de les infraestructures en què es recolza. En qualsevol cas, tots els projectes consultats comparteixen la voluntat de fer dels (possibles) defectes de la seva situació en un entorn rural una virtut i un senyal d'identitat i de personalitat pròpia.